

วิเคราะห์พระขุนแผนวัดใหญ่ชัยมงคล

An Analysis of Phra Khun Phaen Wat Yai Chai Mong Khon

พัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์¹

Patcharin Anunsiriwat

E-mail : yangpatcharina@yahoo.co.th

¹ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

*ขอบคุณภาพจาก <http://bit.ly/2ecCTgL>.

บทคัดย่อ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระมหาเจดีย์ใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะในการทำสงครามยุทธหัตถีที่วัดใหญ่ชัยมงคล ต่อมาปี พ.ศ. 2135 พระองค์ทรงสร้างพระขุนแผนเคลือบไว้เป็นพุทธรูปฯ ทั้งเป็นการสืบทอดพระศาสนาและเพื่อพระราชทานให้แก่บรรดาทหารทั้งปวงใช้เป็นเครื่องรางของขลังป้องกันตัวให้รอดพ้นภัยอันตรายจากคมศาสตราวุธเมื่อต้องสู้รบกับข้าศึกศัตรู เนื่องจากในสมัยนั้นมีการทำศึกสงครามบ่อยครั้ง พระองค์ทรงมอบหมายให้สมเด็จพระพนรัตน์ ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของพระองค์เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในพิธีการดำเนินงานสร้างและปลุกเสกพระขุนแผนเคลือบเมื่อสร้างเสร็จหลังจากการพระราชทานให้แก่เชื้อพระวงศ์และข้าราชการทั้งปวงแล้ว ส่วนที่เหลือจากการพระราชทานพระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการให้บรรจุพระขุนแผนเคลือบไว้ในเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล สันนิษฐานว่าน่าจะมีพระราชประสงค์ที่จะเก็บไว้เป็นมรดกสืบทอดทางวัฒนธรรมให้แก่ชนรุ่นหลังในกาลต่อไปอีกด้วย พระขุนแผนมีสร้างกันหลายพิมพ์ที่สำคัญ ๆ มีความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งชุดพบในที่เดียวกันคือ ที่เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล จะมี 3 พิมพ์ คือ พระขุนแผนเคลือบ พระขุนแผนแขนอ่อน พระขุนแผนใบพุทรา ปัจจุบันพระขุนแผนเคลือบเป็นที่นิยมสะสมกันในแวดวงของนักสะสมพระเครื่องด้วยมีชื่อเสียงทางพุทธคุณในด้านการป้องกันตัวให้แคล้วคลาดจากภัยอันตราย และทำให้เกิดเมตตามหานิยมแก่ผู้พบเห็น งานวิจัยจึงมีเป้าหมายที่จะศึกษาเพื่อวิเคราะห์มูลเหตุที่เกี่ยวกับมูลเหตุแห่งการสร้าง มวลสารที่ใช้สร้าง พุทธลักษณะ พระพุทธรูป ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวไทยในยุคก่อน รวมทั้งความเชื่อหรือค่านิยมเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง

คำสำคัญ : พระขุนแผน, วัดใหญ่ชัยมงคล

Abstract

King Naresuan the Great ordered the construction of a great pagoda at Wat Yai Chai Mong Khon to commemorate the Yutthahatthi battle. Later, in 1592, King Naresuan made Phra Khun Phaen Kleub for worshipping, propagating Buddhism and conferring to soldiers as amulets against dangers from enemies' weapons. Since battles were frequently engaged in those days, King Naresuan asked Somdej Phra Phonnarat, the King's own teacher, to act as the religious head and preside over the making and consecrating ceremony of Phra Khun Phaen Kleub. After the ceremony, when the amulets had been given to the royal family members and courtiers, the King ordered that the remaining amulets be contained in the pagoda at Wat Yai Chai Mong Khon, presumably to be conserved as cultural heritage for later generations. There were several molds of Phra Khun Phaen, 3 of which were important in that they were related to King Naresuan the Great and found at the same spot in the pagoda of Wat Yai Chai Mong Khon: Phra Khun Phaen Kleub, Phra Khun Phaen Khaen On, and Phra Khun Phaen Bai Phutsa. At present, Phra Khun Phaen Kleub is a popular mold among collectors of Buddhist amulets as they are known for their power for protection from dangers and blessing of fortune and favor to the carriers. This research, Therefore, aimed to analyse the reasons for the making of the amulets, the components of the amulets, the characteristics and the perceived benefits of the amulets, reflected thr wisdom of Thai people in the past as well as the beliefs and values to the making of amulets.

Keywords : Phra Khun Phaen, Wat Yai Chai Mong Khon

บทนำ

ข้อมูลในประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาไม่มีการระบุไว้อย่างชัดเจนในเรื่องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องมากนักมีปรากฏเพียงว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูป ดังความตอนหนึ่งในคำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด เขียนไว้ว่า พระนเรศวรทรงดำริว่า จะสร้างพระพุทธรูปจึงมีพระบรมราชโองการให้หานายช่าง เมื่อได้ช่างมาแล้ว พระบรมราชโองการให้นายช่างนั้นทำพระพุทธรูปเป็นอย่างไรที่พระทัยแล้วก็ทำเป็นพิหารและอารามแล้วจึงเชิญพระพุทธรูปไว้ในนั้น อันพระพุทธรูปที่พระนเรศวรทรงสร้างนี้อยู่ในป่าเมืองสงขล ก็ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ (กรมศิลปากร, 2514 : 302) แต่มีข้อมูลในหนังสือพระเครื่องหลายเล่ม เช่น ข้อมูลข้อมูลจากเข็ม ช่วงสิงห์ ในหนังสือเขียนพระ (2553 : 23-26) หรือข้อมูลจากพ.ท.ศุภชัย ศรีแพทย์ ในหนังสือ The Art of Siam Magazine (2555 : 42-43) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างวัดและพระเครื่อง บางองค์ว่า มีความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวร ด้วยทรงมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา มีพระราชประสงค์ที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งสร้างไว้เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรม แก่คนรุ่นหลัง อีกทั้งทรงเป็นผู้ทรงสนับสนุนการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางป้องกันตัวให้รอดพ้นภัยอันตรายจากคมศาสตราวุธหรือเขี้ยว เล็บ งา ของสัตว์ เพื่อพระราชทานแก่ข้าราชการบริพารและทหารหาญทั้งปวงไว้พกพาติดตัวไป ในขณะที่ต้องสู้รบกับข้าศึกศัตรู เมื่อต้องทำศึกสงคราม งานวิจัยจึงมีเป้าหมายจะวิเคราะห์พระขุนแผนวัดใหญ่ชัยมงคล โดยวิเคราะห์ถึงมูลเหตุการณื มวลสาร พุทธลักษณะ พุทธคุณ เพราะเป็นที่ยอมรับกันในวงการพระเครื่องว่าเป็นพระเครื่องที่สร้างในยุคสมเด็จพระนเรศวร

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. วิเคราะห์มูลเหตุแห่งการสร้าง
2. วิเคราะห์มวลสารที่ใช้ในการสร้าง
3. วิเคราะห์พุทธลักษณะ
4. วิเคราะห์พุทธคุณ

ความสำคัญของการวิจัย

การวิเคราะห์เรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของพระเครื่อง ทำให้เห็นถึงจุดประสงค์ในการสร้างพระเครื่องและกรรมวิธีการสร้างพระเครื่องในสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อีกทั้งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนไทยในอดีตในด้านศิลปกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป ความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับพระพุทธรูปของพระเครื่องในสังคมไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เป็นความรู้เกี่ยวกับพระขุนแผนเคลือบ พระขุนแผนแขนอ่อนพระขุนแผนใบพุทราที่สร้างในยุคของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
3. วิเคราะห์พระขุนแผนเคลือบ พระขุนแผนแขนอ่อน พระขุนแผนใบพุทราที่สร้างในยุคสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในรูปแบบพรรณานาวิเคราะห์โดยมีภาพประกอบซึ่งได้ถ่ายภาพนั้นจากพระเครื่องจากองค์จริง
4. สรุปผลการวิเคราะห์และอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

มูลเหตุการสร้างพระขุนแผนเคลือบ

“พระขุนแผนเคลือบ” มีผู้สันนิษฐานว่า แรกเริ่มนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงโปรดให้สร้างพระมหาเจดีย์ใหญ่ขึ้นเป็นอนุสรณ์แห่งการทำสงครามที่วัดป่าแก้วหรือที่เรียกเป็นทางการว่าวัดใหญ่ชัยมงคล การสร้างพระมหาเจดีย์ที่วัดป่าแก้วนี้ เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือสร้างเพื่อเป็นพุทบูชา เพื่อเป็นการสร้างบุญกุศลและเพื่อสืบทอดพระศาสนา ในคราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงชนะสงครามยุทธหัตถี กล่าวกันว่า ในปี พ.ศ. 2135 สมเด็จพระพนรัตน์วัดป่าแก้วเป็นผู้กราบทูลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้ทรงสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองชัยชนะในครั้งนั้น สมเด็จพระพนรัตน์พระอาจารย์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายอริยวาสี ผู้ถือปฏิบัติทางวิปัสสนาธุระสามารถเขียนอักษรเลขยันต์ ทั้งลงคาถา อาคม ท่านเป็นพระประธานในพิธีสร้างและปลุกเสกพระพิมพ์บรรจุไว้ในพระเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล อันได้แก่ พระขุนแผนเคลือบ พระขุนแผนแขนอ่อน พระขุนแผนใบพุทรา รวมทั้งพระขุนแผนทรงพลใหญ่ที่บรรจุกรุวัดบ้านกร่างจังหวัดสุพรรณบุรีด้วย มูลเหตุแห่งการสร้างพระขุนแผนเคลือบที่สำคัญอีกประการคือ เพื่อเป็นเครื่องรางศักดิ์สิทธิ์ไว้แจกข้าราชการและทหารทั้งปวง ไว้ใช้ป้องกันภัยจากคมศาสตราวุธ รวมทั้งเขี้ยว เล็บ งาของสัตว์ ปัจจุบันพระขุนแผนเคลือบและพระขุนแผนทรงพลเป็นที่นิยมสะสมกันในแวดวงของนักสะสมพระเครื่อง (คัมภีร์พระเครื่องฉบับพระขุนแผน, ม.ป.ป., : 12)

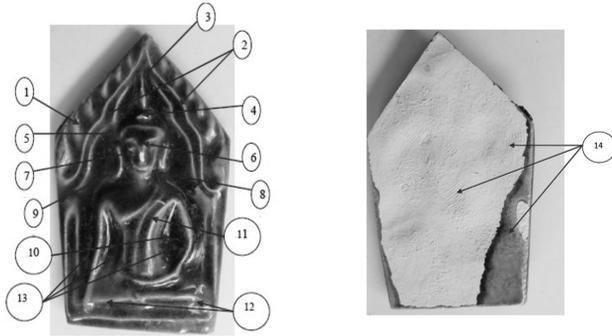
มวลสารที่ใช้สร้างพระขุนแผนเคลือบ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชโปรดให้สร้างพระมหาเจดีย์ใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งการได้ชัยชนะในการทสงครามยุทธหัตถีที่วัดใหญ่ชัยมงคล ต่อมาราวปี พ.ศ. 2133-2135

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสร้างพระขุนแผนไว้เป็นพุทธบูชา พระองค์ทรงมอบหมายให้สมเด็จพระพนรัตน์ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของพระองค์เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในพิธีการดำเนินงานสร้างและปลุกเสกพระขุนแผน (เข้ม ช่วงสิงห์, 2553 : 25) ที่เป็นเช่นนี้เพราะประเพณีการสร้างพระของพระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณ ผู้อำนวยการสร้างฝ่ายสงฆ์จะต้องเป็นพระผู้ใหญ่ อันได้แก่สมเด็จพระสังฆราชเท่านั้น เมื่อสร้างเสร็จหลังจากการพระราชทานให้แก่เชื้อพระวงศ์และข้าราชการบริพารทั้งปวงแล้ว ส่วนที่เหลือจากการพระราชทานพระองค์ทรงมีพระราชโองการให้บรรจุพระขุนแผนไว้ในเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล สันนิษฐานว่าน่าจะมีพระราชประสงค์ที่จะเก็บไว้เป็นมรดกสืบทอดทางวัฒนธรรมให้แก่ชนรุ่นหลังในกาลต่อไปอีกด้วย พระขุนแผนมีสร้างกันหลายพิมพ์ ที่สำคัญ ๆ มีความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งขุดพบในที่เดียวกันคือที่เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล จะมี 3 พิมพ์คือ พระขุนแผนเคลือบ พระขุนแผนแขนอ่อน พระขุนแผนใบพุทรา ปัจจุบันพระขุนแผนเคลือบเป็นที่นิยมสะสมกันในแวดวงของนักสะสมพระเครื่อง ด้วยมีชื่อเสียงทางพุทธคุณในด้านการป้องกันตัวให้แคล้วคลาดจากคมศาสตราวุธ เขียว เล็บ งาของสัตว์ และเกิดเมตตามหานิยมกับผู้พบ มูลเหตุแห่งการสร้างอีกประการหนึ่งก็คือ พระองค์ทรงต้องการอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรดาทหารหาญที่เสียชีวิตในการทำศึกสงคราม (พ.ท.ศุภชัย ศรีแพทย์, 2555 : 42)

พุทธลักษณะพระขุนแผนเคลือบ

พระขุนแผนเคลือบเป็นพระพิมพ์ทรง 5 เหลี่ยม ประทับนั่งปางมารวิชัย ผิวองค์พระที่เคลือบน้ำยาไว้เมื่อผ่านกาลเวลามาเนิ่นนานจะมีรอยแตกลายงาและมีสีเหลืองเข้ม ส่วนตามซอกขององค์พระจะมีสีเหลืองเกือบจะดำ (ลายไทย, ม.ป.ป. : 19) ด้านบนเหนือพระเศียรมีขุมเรือนแก้วครอบ เป็นประภามณฑล ผู้สร้างน่าจะได้รับอิทธิพลในด้านรูปแบบมาจากรูปหล่อของพระพุทธรินราชเมืองพิษณุโลก แบ่งออกได้เป็น 2 พิมพ์คือ พิมพ์อกใหญ่กับพิมพ์อกเล็กหรือเรียกอีกอย่างพิมพ์แขนอ่อน Art of Siam ขนาดองค์พระสูงประมาณ 4.5 เซนติเมตร ฐานกว้าง 2.8 เซนติเมตร (พ.ท.ศุภชัย ศรีแพทย์, 2555 : 43)

ภาพที่ 1 พระขุนแผนเคลือบทั้งด้านหน้าและด้านหลัง
ที่มา : ถ่ายจากองค์จริงของนักสะสมพระ

พุทธลักษณะเด่น ๆ ของพระขุนแผนเคลือบวัดใหญ่ชัยมงคล มีดังนี้

1. กรอบเนื้อชุ่มเรื้อนแก้วให้ดูด้านขวามือขององค์พระ ช่องไฟแต่ละช่องจะห่างกว่าด้านซ้ายมือ
2. ช่องว่างระหว่างเส้นซุ้มด้านขวามือขององค์พระมีเนื้อที่ภายในเส้นซุ้มแคบกว่าด้านซ้ายมือ
3. พระเกศ (ผม) มีลักษณะทรงหมวกเทวดา แต่ส่วนยอดที่เป็นปลายแหลมไม่ตั้งตรงตามแนวกึ่งกลางระหว่างเส้นซุ้มด้านขวามือและซ้ายมือขององค์พระ กลับเอียงไปทางขวามือขององค์พระเล็กน้อย มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม
4. ที่เมาลี (จุผม) มีลักษณะคล้ายกำไลสวมอยู่ตรงกลาง
5. ที่พระนลาฏ (หน้าผาก) มีลักษณะเป็นสันครอบพระพักตร์ด้านบน โดยมุมซ้ายและขวาจะโค้งลงเล็กน้อยครอบพระนลาฏ
6. พระขนง (คิ้ว) ทั้งสองข้างไม่เหมือนกัน พระขนงด้านขวาขององค์พระข้างจะแคะแม่พิมพ์ให้คิ้วโค้งลงและสั้นกว่าด้านซ้ายมือขององค์พระ ส่วนด้านซ้ายมือพระข้างจะทำให้พระขนง (คิ้ว) ซี่ขึ้นและยาวกว่าด้านขวา ตรงกลางพระขนงทั้งสองข้างลากยาวมาต่อกันเชื่อมกับพระนาสิก (จมูก) มีลักษณะคล้ายรูปปีกกา ยาวลงมาจรดพระโอษฐ์ (ปาก)
7. พระเนตร (ตา) ทั้งสองข้างเห็นชัดเจน
8. ริมพระโอษฐ์ (ช่วงริมฝีปาก) ยื่นออกมาดูคล้ายกระจับ
9. พระกรรณ (หู) โค้งงอนตามพระอังสา (บ่าไหล่) ขององค์พระทั้งสองข้าง
10. ขอกพระกัจฉะ (รักแร้) ขวามือขององค์พระมีเนื้อที่น้อยกว่าด้านซ้ายมือ

11. จีวรเป็นเส้นริ้ว 2 เส้น ทิ้งชายพาดผ่านพระกร (แขน) ลงไปด้านล่างถึงพระสงฆ์ (หน้าแข้ง)

12. พุทธลักษณะประทับนั่งแบบปางมารวิชัยพระชานู (เข้า) ด้านซ้ายขององค์พระหนากว่าด้านขวา

13. น้ำยาเคลือบบางองค์ตามแฉ่งจะมีสีที่เข้มขึ้น เช่น ตามลายกนก หรือชอกแขนด้านล่าง และที่เห็นมากที่สุดคือด้านล่างของฐาน เนื่องจากเมื่อน้ำยาเคลือบนั้นข้างเคลือบเสร็จแล้วคงจะนำองค์พระไปตั้งทิ้งไว้ ทำให้น้ำยาเคลือบไหลย้อยลงสู่ที่ต่ำจึงไปค้ำตามแฉ่งและชอกต่าง ๆ เมื่อผ่านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานวันเข้า สีที่เคลือบก็เลยแตกราน

14. ด้านหลังองค์พระส่วนใหญ่จะไม่ได้ทำน้ำยาเคลือบ ที่มีร่องรอยสีเคลือบ เพราะน้ำยาเคลือบคงไหลย้อยไปด้านหลังแถบริม ๆ องค์พระบ้างเล็กน้อยเท่านั้น ไม่มีสีเคลือบเต็มแผ่นหลังที่ด้านหลังผิวงองค์พระจะมีรอยของเนื้อดินหลุดตัวไปในบางส่วนผิวจึงไม่เรียบสีน้ำยาที่เคลือบ

พระขุนแผนแสนออ่อน

มวลดสารที่ใช้สร้างพระขุนแผนแสนออ่อน

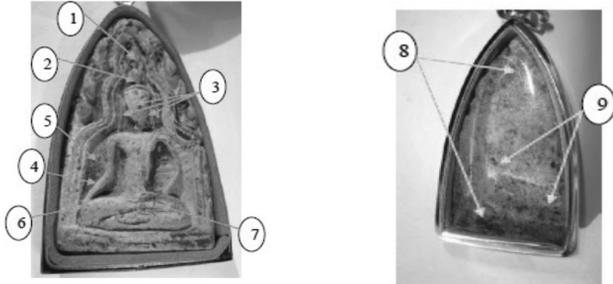
ลักษณะของมวลดสารเป็นอย่างเดียวกับที่ใช้สร้างพระขุนแผนเคลือบวัดใหญ่ชัยมงคลคือ ดินขาวเนื้อละเอียดผสมผงวานยา นำมาคลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วปั้นเป็นก้อนแล้วโหลกด้านวดเนื้อให้เข้ากันแล้วปั้นเป็นก้อนใช้มีกดลงในแม่พิมพ์ แล้วปาดด้านหลังให้เรียบมีการปิดทองก่อนแล้วจึงเคลือบน้ำยา แต่เคลือบเฉพาะด้านหน้า น้ำยานั้นเป็นอย่างเดียวกับการเคลือบถ้วยชาม สังคโลก มีสีเหลืองทองจาง ๆ เพื่อนำไปกดพิมพ์ด้วยมือ ปาดด้านหลังจนเรียบ แล้วนำไปเผา เมื่อถอดออกจากพิมพ์ตกแต่งขอบแล้วนำไปฝังแดด ขนาดองค์พระสูงประมาณ 4.5 เซนติเมตร ฐานกว้าง 2.8 เซนติเมตร (พ.ท.ศุภชัย ศรีแพทย์, 2555 : 43)

มูลเหตุการณสร้างพระขุนแผนแสนออ่อน

สันนิษฐานว่ามูลเหตุการณสร้างพระขุนแผนแสนออ่อนมีเหตุผลเดียวกันกับการสร้างพระขุนแผนเคลือบวัดใหญ่ชัยมงคล มูลเหตุในการสร้างจึงไม่ต่างไปจากการสร้างพระขุนแผนเคลือบคือ สมเด็จพระนเรศวรทรงโปรดให้สร้างพร้อมกับพระขุนแผนเคลือบเพื่อสืบทอดพระศาสนา เป็นพุทธรูปบูชา และพระราชทานให้แก่ข้าราชการบริพารทั้งปวงไว้ใช้เป็นเครื่องรางป้องกันภัยอันตราย ที่เหลือก็ทรงให้นำไปฝังกรุเพื่อเป็นมรดกตกทอดไปยังคนรุ่นหลัง เนื่องจากพระใบพุทราขุดพบที่เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคลเช่นกัน อายุการสร้างใกล้เคียงกัน ขุดพบที่เดียวกัน จึงเรียกว่าพระขุนแผนแสนออ่อน (กองบรรณาธิการ, 2553 : 60-61)

พุทธลักษณะพระขุนแผนแสนออ่อน

สีผิวองค์พระเป็นสีน้ำตาลที่ค่อนข้างจางซีด ไม่สดใส มีรอยแตกรานซึ่งรอยแตกนี้จะปรากฏด้านหลังชัดเจนกว่าด้านหน้า และมีร่องรอยคราบกรุจับทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีการเคลือบน้ำยาที่ด้านหน้าองค์พระ แต่ด้านหลังไม่ได้เคลือบ พระพิมพ์นี้องค์พระประธานประทับนั่งปางมารวิชัย รูปทรงห้าเหลี่ยม ประทับนั่งอยู่ในซุ้มเรือนแก้ว บางคนเรียกว่าพิมพ์อกเล็ก พ.ท.ศุภชัย ศรีแพทย์ (พ.ท.ศุภชัย ศรีแพทย์, 2555 : 43)

ภาพที่ 2 พระขุนแผนแสนออ่อนทั้งด้านหน้าและด้านหลัง
ที่มา : ถ่ายจากองค์จริงของนักสะสมพระ

พุทธลักษณะเด่น ๆ พระขุนแผนแสนออ่อน มีดังนี้

1. ยอดพระเกศ (ผม) ลักษณะคล้ายดอกบัวตูม
2. ฐานพระเกศลักษณะคล้ายพวงมาลัยครอบอยู่
3. ที่พระพักตร์ (หน้า) ของพิมพ์นี้ไม่มีรายละเอียดของส่วนประกอบใบหน้า (แต่บางพิมพ์มีรายละเอียด) แต่มองเห็นพระกรรมทั้งสองข้างชัดเจน
4. พระพาหา (ต้นแขน) ด้านขวาขององค์พระวางลงเป็นเส้นโค้งอ่อนช้อย
5. เนื้อที่ระหว่างซุ้มเรือนแก้วกับองค์พระด้านขวาห่างกว่าด้านซ้าย
6. ลักษณะองค์พระประทับนั่งปางมารวิชัย พระหัตถ์ขวาจับที่ด้านข้างพระขาน (เข่า) ขวา
7. พระหัตถ์ซ้ายวางอยู่บนพระเพลา (ตัก)
8. ทั้งด้านหน้าและด้านหลังมีร่องรอยคราบกรุดำ ๆ จับอยู่เป็นหย่อม ๆ
9. ด้านหลังองค์พระพื้นผิวไม่เรียบ มีร่องแตกหลายจุด หากส่องด้วยแว่นขยายก็จะเห็นได้ชัดเจน

พระขุนแผนใบพุทรา

มูลเหตุของการสร้างพระขุนแผนใบพุทรา

พระขุนแผนใบพุทราแต่เดิมเรียกว่าพระใบพุทรา ต่อมาก็มีผู้เรียกพระขุนแผนหลังเบี้ย ภายหลังจึงมีการเรียกใหม่ว่า พระขุนแผนใบพุทรา ครั้งแรกที่ขุดพบนั้นเป็นระยะเดียวกันกับการขุดพบพระขุนแผนเคลือบที่วัดใหญ่ชัยมงคลในปีพ.ศ. 2445 การสันนิษฐานมูลเหตุในการสร้างจึงไม่ต่างไปจากการสร้างพระขุนแผนเคลือบคือ สมเด็จพระนเรศวรทรงโปรดให้สร้างพร้อมกับพระขุนแผนเคลือบเพื่อสืบทอดพระศาสนา เป็นพุทบูชา และพระราชทานให้แก่ข้าราชการทั้งปวงไว้เพื่อป้องกันตัว ที่เหลือก็ทรงให้นำไปฝังกรุเพื่อเป็นมรดกตกทอดไปยังคนรุ่นหลัง เนื่องจากพระใบพุทราขุดพบที่เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคลเช่นกัน จึงมีผู้ตั้งชื่อให้ใหม่ว่าพระขุนแผนใบพุทราเพื่อให้สอดคล้องกับพระขุนแผนเคลือบ (กองบรรณาธิการ, 2552 : 6)

มวลสารพระขุนแผนใบพุทรา

พระขุนแผนใบพุทรา ใช้มวลสารที่มีลักษณะเป็นการสร้างด้วยเนื้อดินเผา สีอิฐแบบดินเผาบ้าง สีออกแดงบ้าง บางองค์สีแดงเข้ม บางองค์สีแดงอ่อน สีออกเหลืองแบบสีดอกทานตะวันบ้าง สีอมเขียวบ้าง เนื้อพระมีทั้งหยาบ เนื้อละเอียด และเนื้อละเอียดผสม กึ่งหยาบแต่ส่วนใหญ่จะมีเนื้อหยาบ มีความแน่นหนึบ เห็นคราบรารักชัดเจนมีเม็ดแร่โผล่ขึ้นมา ปรากฏเม็ดกรวดเล็ก ๆ มีหลากสี ได้แก่ น้ำตาล แดง ขาว บางองค์มีเนื้อว่านผสม มีเนื้อชินค่อนข้างน้อย ไม่ได้เคลือบน้ำยาที่ผิวองค์พระเหมือนพระขุนแผนเคลือบ (กองบรรณาธิการ, 2545 : 6)

พุทธลักษณะพระขุนแผนใบพุทรา

พระขุนแผนใบพุทราทรงกลม ด้านบนกลมออกทรงรี ด้านล่างกลมออกทรงป้านคล้ายใบพุทราด้านหลังทรงอูม บ้างเรียกว่าหลังเต่า บ้างเรียกหลังเบี้ย มีเส้นผ่าศูนย์กลางแนวขวางราว 2.7 เซนติเมตร ความสูงในแนวตั้งราว 3.7 เซนติเมตร พุทธลักษณะบางประการสะท้อนอิทธิพลของศิลปะวัฒนธรรมทางฝ่ายเหนือ (เข้ม ช่วงสิงห์, 2553 : 23-26)

พุทธลักษณะเด่น ๆ พระขุนแผนใบพุทรา มีดังนี้

1. พระเศียร (ศีรษะ) มีรัศมีปรากฏ
2. พระเกศ (ผม) เป็นรูปทรงเรียวยแหลม ยอดพระเกศอยู่กึ่งกลางเส้นรัศมี
3. พระเกศาครอบลงมาที่พระกรรณทั้งสองข้าง จึงสะท้อนว่าพุทธศิลป์นี้ได้รับอิทธิพลจากศิลปะวัฒนธรรมทางฝ่ายเหนือ พระพักตร์ (หน้า) มีผิวราบเรียบ ส่วนประกอบ

ของใบหน้าไม่ปรากฏ

ภาพที่ 3 พระขุนแผนใบพุทราเนื้อละเอียดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง
ที่มา : ถ่ายจากองค์จริงของนักสะสมพระ

4. พุทธลักษณะประทับนั่งแบบปางมารวิชัยพระเพลา (ตัก) อยู่ในท่าขัดสมาธิราบ พระขงฆ์ (หน้าแข้ง) ขวาทับซ้าย มีลักษณะนูนขึ้นจนเห็นพระบาท (เท้า)
5. ปลายพระบาท (เท้า) ด้านซ้ายติดกับฐานบัวหงาย
6. พระอาสนะ (ที่รองนั่ง) เป็นรูปบัวคว่ำและหงาย มี 7 กลีบ ปลายฐานบัวชั้นแรกอโค้งขึ้นทั้งสองด้านคล้ายหัวเรือ ฐานบัวชั้นล่างจะแอ่นคว่ำลงมีก้านบัวอยู่ด้านบน
7. ด้านหน้าพระเพลา (ตัก) ที่ได้ฐานบัวมีเตี้ยให้เห็นชัดเจน
8. พระกร(แขน)ขวาทอดลงอ่อนช้อยขนานกับลำตัว พระหัตถ์ (มือ) ด้านขวาวางอยู่บนพระชานุ (เข่า) ขวา นิ้วจรดปลายกลีบบัว
9. พระกรซ้ายหักศอกโค้งเข้าหาหน้าพระอุทร (ท้อง) ลักษณะคล้ายขอเบ็ด
10. พระอุระ (อก) นูนเด่น และเชื่อมติดกับพระอังสา (บ่า ไหล่) ซึ่งหนาและนูนมาก
11. ด้านหลังองค์พระไม่เรียบ พื้นผิวขรุขระ

ตำราเขียนพระบางเล่มมีผู้สันนิษฐานว่า การทำแบบพิมพ์เพื่อหล่อพระเนื้อชินแล้วนำแบบพิมพ์นั้นมากดทำพระพิมพ์เนื้อดินจึงทำให้มีเตี้ยติดอยู่ แต่มีผู้แย้งว่าพระพิมพ์เนื้อชินบางองค์ก็ไม่มีเตี้ยเลย การสร้างเตี้ยอาจเพื่อใช้ติดธงแม่ทัพนายกองในคราวออกรบ มีผู้รู้วิเคราะห์ว่าพระพระขุนแผนใบพุทรามีเค้าลักษณะของพระปรกโพธิ์เขียนแสน (กองบรรณาธิการ, 2546 : 6) เมื่อกล่าวถึงความงดงามของพุทธลักษณะของพระขุนแผนใบพุทราอาจไม่งดงามเท่าพระขุนแผนเคลือบ แต่ก็เป็นที่หายากจึงราคาแพง หากสร้างด้วยเนื้อดินจะมีราคาแพงกว่าเนื้อชินด้วยเป็นที่นิยมมากกว่า

พระพุทธรูปของพระขุนแผนทุกพิมพ์

พุทธรูปยอดเยี่ยมในด้านแคล้วคลาดภัยอันตรายทั้งปวง คงกระพันชาตรี และเป็นเลิศทางเมตตามหานิยมเนื่องจากผู้สร้างเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน เป้าหมายจึงไม่ต่างกัน (ลายไทย, ม.ป.ป., : 20)

สรุปและอภิปรายผล

การสร้างพระเครื่องที่ทรงคุณค่าดังกล่าวข้างต้น จุดประสงค์สำคัญในการสร้างก็คือเพื่อสืบทอดพระศาสนา เป็นพระเครื่องรางของขลังให้ข้าราชการรวมทั้งบรรดาทหารทั้งปวงพกติดตัวเพื่อป้องกันภัยอันตราย สร้างเสริมกำลังใจให้แก่กรบให้มีใจฮึกเหิมโดยเฉพาะในยามมีศึกสงคราม อีกทั้งเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ทหารที่ละชีพในการทำสงคราม ดังนั้นพระพุทธรูป จึงไม่ต่างกันนักทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่านอกจากสมเด็จพระนเรศวรจะทรงเป็นวีรราชที่รียกกรบ นักปกครองแล้ว พระองค์ยังทรงมีอัจฉริยภาพในด้านศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า พระองค์จึงควรค่าแก่การยกย่องเป็นอย่างยิ่ง สมควรที่ชาวไทยรวมใจกันถวายพระนามว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ส่วนด้านพระพุทธรูปนั้นสืบเนื่องมาจากการสร้างพระเครื่องในสมัยก่อนมักทำด้วยมือเพราะไม่มีอุปกรณ์ที่ทันสมัยดังปัจจุบัน ดังนั้นการแกะพิมพ์ที่มีจะเป็นพิมพ์ไม้ก็อาจทำให้พุทธรูปลักษณะขององค์พระเครื่องสวยหรือมีจุดเด่นที่แตกต่างกันไปบ้าง ตามแต่ฝีมือช่างที่แกะพิมพ์ ดังนั้นพระเครื่องแม้จะพิมพ์เดียวกัน ก็อาจมีพุทธรูปลักษณะบางประการที่แตกต่างกันไปบ้าง อีกทั้งการเก็บรักษาที่อยู่ในกรุเจดีย์ต่าง ๆ เมื่อผ่านกาลเวลาหลายร้อยปีย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามปรากฏการณ์ธรรมชาติได้ พระเครื่ององค์ใดบรรจุไว้ในกรุที่ค่อนข้างลึก อากาศอับชื้นมากย่อมมีคราบโคล คราบกรุฝังมากกว่า บางองค์อาจมีคราบสนิมโลหะจับ บางองค์ที่บรรจุอยู่ในกรุตื้น ๆ ความอับชื้นมีน้อย คราบโคลที่จับองค์พระก็มีน้อยตามไปด้วย การดูพระเครื่องไม่ว่าจะเป็นพระใหม่หรือพระเก่าจึงไม่ควรมีตำหนิต่าง ๆ ยึดเป็นเกณฑ์ตายตัวเสมอไป การที่มีคนระบุชื่อลักษณะเด่นที่เป็นตำหนิตามตำแหน่งต่าง ๆ ขององค์พระว่าจะต้องมีลักษณะเช่นนั้น เช่นนี้นั้นเป็นการชี้ตำแหน่งรอยตำหนิพระเครื่องบางองค์เท่านั้น ซึ่งอาจจะมิรูปลักษณะบางประการที่ต่างจากลักษณะพระเครื่องอื่น ๆ ในพิมพ์เดียวกัน ดังนั้น การดูบางตำหนิจะเป็นจุดชี้ตายตัวไม่ได้ จึงไม่ควรใช้ลักษณะเด่นของตำหนิใดเฉพาะที่มาเป็นเครื่องตัดสินว่าเป็นพระแท้หรือไม่แท้ แต่อย่างไรก็ตามพุทธรูปลักษณะของพระเครื่อง พิมพ์เดียวกันต้องมีจุดเด่น ๆ เหมือนกัน

ปัจจุบันพระเครื่องเหล่านี้เป็นของหายากราคาแพงกลายเป็นพุทธพาณิชย์ เพราะเป็นที่ต้องการของผู้ซึ่งชอบที่จะสะสมจึงมีการทำเลียนแบบหรือดัดแปลงให้คล้ายคลึงกับพระกรของเก่า ทำให้การเช่าบูชามีปัญหาว่า พระเครื่ององค์ใดเป็นของแท้ องค์ใดเป็นของปลอม ซึ่งก็เป็นที่ถกเถียงกันของผู้ที่อยู่ในวงการพระเครื่องจึงน่าจะมีหน่วยงานของภาครัฐที่นำเชื้อถือคอยสอดส่องดูแล เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับพระเครื่องให้คงสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กองบรรณาธิการ. (2553). “พระพันตา”ใน. Spirit. (51) : 60-61. บริษัท สปิริตอาร์ต แอนด์อ็อกชั่น จำกัด.
- กองบรรณาธิการ. (2552). เรื่องเด่นจากปกพระขุนแผนเคลือบอยุธยา. **เขียนพระ**. (484) (1 พฤษภาคม - 15 พฤษภาคม 2552, กรุงเทพฯ : อิมเมจ จำกัด.
- กองบรรณาธิการ. (ม.ป.ป.). **คัมภีร์พระเครื่องฉบับพระขุนแผน**. กรุงเทพฯ : อิมเมจ จำกัด.
- กองบรรณาธิการ. (2546). **คณิศพร**. (156). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณิศพร.
- กองบรรณาธิการ. (2545). **หลักเขียน**. (33), กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ.
- กรมศิลปากร. (2514). **พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย พุทธศิลป์ในประเทศไทย และตำนานพระพิมพ์**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาบงานกสิศพนายทรัพย์ วงศ์เทศ. กรุงเทพฯ.
- เข้ม ช่วงสิงห์. (2553). **เขียนพระ** : 23-26. ดัชนีอิมเมจจำกัด.
- ลายไทย. (ม.ป.ป.). (นามแฝง). **คู่มืออนุรักษ์พระกร (เล่ม 1)** : 20-21.
- ศุภชัย ศรีแพทย์,พ.ท. (2555). The Art of Siam Magazine. (29) : 42-43 บริษัท สยามธาไลย จำกัด.